

Španski nacionalizem in spopad med identitetami v sodobni Španiji: Valencijski primer

Francesc Viadel

Videz vara. V Španiji nič ni tako, kot zglada. Slabo obveščeni opazovalec bi utegnil misliti, da gre za državo, ki je svoja pereča narodnostna vprašanja spretno rešila z reorganizacijo države v avtonomne regionalne oblasti. Gre za znamenito »državo avtonomij« (Estado de las Autonomías), zasnovano z ustavo iz leta 1978, ki je bila sprejeta po »vzorni« tranziciji iz Francove diktature v ustavno monarhijo.

Toda sistem v resnici ne ponuja več od administrativne decentralizacije, zaradi katere po drugi strani večkrat prihaja do sporov s centralno vlado glede vprašanj pristojnosti. Pri tem velja opozoriti na dejstvo, da naj bi avtonomne dežele – oblikovane na podlagi modela, preizkušenega v Baskiji in Kataloniji pred in med državljansko vojno 1936–1939 na območjih pod republikanskim nadzorom – nastale predvsem kot odgovor na zahteve Kataloncev in Baskov; nazadnje pa so jih zaradi želje po posnemanju in obstoja »drugih« nacionalnih in regionalnih vprašanj (Galicija, Valencijska dežela, Navarra, Balearski in Kanarski otoki, Andaluzija) vzpostavili na celotnem španskem ozemlju. To je na nek način služilo kot jasno opozorilo, da nima nihče izključne pravice do priznanja lastne edinstvenosti, še manj pa do privilegijev, ki izvirajo iz nje. Tako je prišlo do ureditve, ki jo danes označujemo z nekoliko ironičnim izrazom *café para todos*¹, v kateri imajo status avtonomnih dežel tudi regije, ki k temu niso nikoli stremele – npr. La Rioja, Kastilja-La Mancha ali Madrid.

V tem trenutku, ko smo priča katalonskemu prizadevanju za odcepitev, se zdi, da je zdajšnji model tik pred tem, da se razleti. Mnogi menijo, da so za hudo ekonomsko krizo v Španiji poleg bank, korupcije in evra krive tudi avtonomne dežele. V takšnih okoliščinah uradne ankete kažejo, da ponovno centralizacijo podpira vse več vprašanih, hkrati z zaskrbljujočo rastjo

nezaupanja v politični razred in večanjem ugleda oboroženih in varnostnih sil. Danes bi skoraj četrtnina Špancev ukinila avtonomne dežele; v Madridu, obeh Kastiljah in v Aragoniji ta številka presega 50 odstotkov. Drugod, npr. v Valencijski deželi, sta resnost krize in slabo upravljanje z javnimi sredstvi pripeljali do močnega upada zaupanja v regionalno avtonomijo, čeprav bi ljudje le s težavo sprejeli njeno ukinitve.

Kakorkoli že, privid zgledne ozemeljske ureditve ob pomoči mitov – na primer mita o poštenosti in mirni politični tranziciji – vse prepogosto prikriva katastrofalno raven španske demokracije ter pojave, kot sta obstoj zastarelega konservativnega bloka z velikanskim vplivom ali hegemonija španskega nacionalizma z očitnimi rasističnimi elementi, ki je služil, skupaj z najbolj fanatičnim katolicizmom, kot hrbtnica frankističnega režima. Naloga kovačev španske identitete je bila najprej zaupana zgodovinarjem in geografom 19. stoletja. Kot je izpostavil zgodovinar Juan Sisinio Pérez Garzón, je zgodovina imela nalogo, da pokaže, da je organiziranost človeštva po posameznih nacionalnih državah neizogiben cilj celotnega historičnega procesa. V Španiji je ob tem potekala mistifikacija vseh dogodkov, za katere je veljalo, da so prispevali k enotnosti v boju proti sredobežnim silam. Poleg tega je centralizem Kastiljskemu kraljestvu dodelil vlogo organizatorja španske države. Za Sisinijo je vizija enotnosti prostora in zgodovine pomenila »deteritorializacijo« drugih možnih političnih in ozemeljskih stvarnosti v Španiji. Kljub vsemu pa so napor po vsiljenju skupne identitete doživeli odpor obrobni nacionalizmov, ki so bili veliko bolj moderni, demokratični, vključujoči in proevropski kot španski nacionalizem.

¹ Španci uporabljajo besedno zvezo *café para todos*, ki dobesedno pomeni »kava za vsakogar« za rešitev, ki naj bi bila po meri vsem, a ne ustreza nikomur. Ta in vse nadaljnje opombe so prevajalske.

Težavna večjezičnost

V Španiji se poleg španščine govorijo še drugi jeziki; nekateri od teh so globoko zakoreninjeni v svojem družbenem okolju, uživajo precejšen ugled in imajo živahno literarno produkcijo. Slednja je pogosto bolj znana in pripoznana na tujem kot v Španiji: za nešpanske jezike se namreč ne pričakuje, da bi obstajali izven svojih tradicionalnih območij. To pomanjkanje zanimanja, če ne celo zaničevanje ali sovražnost kastiljske Španije do ostalih jezikovnih stvarnosti, je v nasprotju z večjezično realnostjo države. Poleg španščine se v Španiji namreč govori tri pomembne »regionalne« jezike, ki so v resnici nacionalni: katalonski, galicijski in baskovski. Poleg tega obstaja še šest manjšinskih jezikov oziroma jezikovnih variant, ki se razlikujejo od kastiljske španščine. Če dodamo še, da ima tretjina državljanov za materinščino enega od nešpanskih jezikov in da več kot štirideset odstotkov prebivalstva živi na uradno dvojezičnih območjih, nam postane jasno, da podoba Španije kot jezikovno homogene države zdaleč ne ustreza realnosti. Španski nacionalizem je, tako kot drugi evropski nacionalizmi, ki so privedli do močnih držav, skozi zgodovino poskušal vzpostaviti nadvlado nad manjšinskimi jeziki. S pravnimi in upravnimi ukrepi jih je poskušal izriniti iz kulturnega podro-

čja in včasih celo prepovedal njihovo rabo v javnosti. Pomembni sociolingvisti so dobro opisali postopke, ki so spremljali to strategijo uniformiranja in lingvistične substitucije, ki je bila še posebno silovita v katalonskem primeru. Njen končni cilj je bila nadvlada ene kulture nad »drugo«, ki so jo imeli za manj vredno, da bi se tako izognili nevarnosti »razkosanja Španije«, enemu tradicionalnih klišejev španske desnice, ki pa ga sprejema, to moramo povedati, tudi velik del prevladujoče levece. Največji izmed »ostalnih španskih jezikov« (kakor jih imenuje ustava) je katalonščina, ki jo govori več kot devet milijonov prebivalcev v Kataloniji, Valencijski deželi, na Balearskih otokih, v vzhodni Aragoniji in v nekaterih vaseh v Murciji. Poleg tega govorijo katalonsko še v Andori, v določenih predelih južne Francije ter v sardinskem mestecu Alghero (kat. L'Alguer). Pretežno katalonsko govoreča območja Španije imajo skoraj petnajst milijonov prebivalcev, kar je več kot tretjina celotnega prebivalstva države. Zato ne preseneča, da je španski nacionalizem od vsega začetka v katalonščini videl glavno grožnjo svoji težnji po homogenizaciji. Z gospodarsko krizo in obuditvijo napetosti med Katalonijo in Španijo so na površje spet priplavala patriotska čustva in pozivi k enotnosti. Šolstvo – kjer so v osemdesetih letih ponovno uvedli učenje katalonščine in

v katalonščini – je tako postalo ena od glavnih tarč napadov; obtožujejo ga, da je glavni krivec za občutek odtujenosti Kataloncev od skupne nacije. Ob tem se kajpak pozablja, da se tovrstni občutek ni pojavil med prebivalci Valencijske dežele in Balearov, območij, kjer so v šolski sistem prav tako vpeljali katalonski jezik, čeprav v manjšem obsegu.

Že nekaj let velik del medijev poziva k zaščiti pravic špansko govorečih, ki jim jih domnevno kratijo govorci katalonščine; prav tako so tarča napadov tudi politike, ki spodbujajo družbeno rabo katalonščine, in sicer v imenu »enosmerne« dvojjezičnosti (v Kataloniji, še manj pa v drugih katalonsko govorečih območjih, ni namreč praktično nikogar, ki bi govoril samo katalonščino). Pod vplivom protikatalonskega populizma sta avtonomni vladi v Valencii in na Balearih, v rokah konservativne Ljudske stranke (*Partido Popular* – PP), začeli spodbujati nove jezikovne politike, ki težijo k zmanjševanju vloge pouka v katalonščini, kot se je že pred časom zgodilo z galicijsčino. Hkrati pa centralna vlada poskuša odpraviti status katalonščine kot edinega učnega jezika v Kataloniji, pod že prej omenjeno pretvezo zagotavljanja pravic špansko govorečih. Ob tem jih sploh ne zanima, da je v letu 2012 samo 17 družin v vsej Kataloniji zaprosilo za poučevanje svojih otrok v španščini – v šolski populaciji, ki šteje kar 748.000 učencev. Prav tako jih ne zanima, da v sedanjem sistemu ne obstaja niti en sam otrok, ki ne bi po zaključku šolanja obvladal obeh jezikov, španščine in katalonščine, ali dejstvo, da katalonski učenci pri predmetu španski jezik in književnost dosegajo boljše rezultate od vsedržavnega povprečja. Paradoksalno – ali morda niti ne – se zaradi pomanjkanja politične volje pri deželnih oblasteh kar 126.000 učencev Valencijske dežele ni moglo šolati v valencijanščini oz. katalonščini.

V Aragoniji, kjer se je sistematično kršenje jezikovnih pravic katalonsko govoreče manjšine nadaljevalo skozi celotno demokratsko obdobje,² je nova deželna vlada Ljudske stranke (PP) izničila nekatere pozitivne ukrepe prejšnje levosredinske vlade. Novi zakon o rabi regionalnih jezikov, sprejet maja letos, je katalonščino prekrstil v »aragonski jezik vzhodnega obmo-

čja« (*Lengua Aragonesa Propia del Área Oriental* ali s kratico LAPAO, ki se po zanimivem naključju ujema z imenom nekega južnokitajskega narečja), medtem ko se aragonščina³ po novem uradno imenuje »aragonski jezik pirenejskega in predpirenejskega območja« (*Lengua Aragonesa propia de las Áreas Pirenaica y Prepirenaica*, LAPAPYC). Če si sposodimo besede profesorja romanske filologije na Goethejevi univerzi v Frankfurtu, Tila Stegmanna, taka dejanja Španijo spreminjajo v edinstven primer v Evropi, kar se tiče nespoštovanja manjšinskih jezikov. Aragonski primer ne kaže le na splošno nezaupanje do polnopravnega sprejemanja nešpanskih jezikov, temveč tudi na strah pred domnevnim katalonskim ekspanzionizmom. Rojstvo LAPAO-a (pa tudi LAPAPYC-a), otroka aragonske Ljudske stranke, ki je sprožilo vrsto šaljivih komentarjev, je samo ena od mnogih politik, usmerjenih proti vsakršnemu izrazu skupne identitete med katalonskimi govorci.

Valencijski primer: nacionalizem in spopad identitet

To je, v grobem, širši kontekst valencijskega konflikta. Od sedemdesetih let dalje, pa tudi prej, se soočata dva načina razumevanja identitete lastne dežele, ki sta hkrati dva različna načina, kako se spoprijeti z njeno politično prihodnostjo. Na eni strani so tisti, ki razumejo valencijanstvo, z vsemi njenimi odtenki in posebnostmi, kot del katalonske kulture. Na drugi strani pa tisti, ki to povezavo odločno zanikajo. Ti dve poziciji imata, *grosso modo*, različni politični interpretaciji. Na eni strani je protikatalonstvo, povezano s španskim nacionalizmom in z ideološkim konservativizmom najrazličnejših stopenj. Na drugi so široki napredni krogi, ki menijo, da Valencijance in Katalonce vežeta kultura in jezik, a tudi skupni ekonomski in geostrateški interesi, ki so marsikdaj v nasprotju z interesi centralne države. Zgodovinske in jezikoslovne razprave, ki pogosto nihajo med brezpredmetnostjo in grotesknostjo, zakrivajo veliko zapletenejši problem politične narave. Rečeno enostavno: morebitno zbližanje med Valencijsko deželo (z njenim nezamisljivim ekonomskim in demografskim potencialom) in Katalonijo bi, ne glede na njeno obliko, utegnulo porušiti

² Med 3 in 4 % prebivalstva Aragonije govori katalonščino kot materni jezik. Naseljeni so v strnjem pasu vzdolž meje s Katalonijo. V zadnjem desetletju so ponekod uvedli vidno dvojezičnost, vendar se tako v šolstvu kot v javni upravi uporablja izključno španščina.

³ Aragonsščina je romanski jezik, soroden španščini in katalonščini, ki se govori v goratem predelu Aragonije. Nekateri oporekajo njenemu statusu samostojnega jezika in jo imajo za staro, pred-kastiljsko narečje španščine. V srednjem veku se je govorila na celotnem območju Aragonije, južnem delu Navarre ter na nekaterih področjih Valencie in pokrajine La Rioja. V 15. stoletju jo je začela izpodrivati kastiljska španščina. Danes ima le še okoli 30.000, večinoma starejših govorcev, od tega jo le tretjina uporablja v vsakodnevem življenju. UNESCO jo zato uvršča med ogrožene jezike.

Med procesom ustanavljanja avtonomne dežele v prvih letih tranzicije se glavni konflikt ni vrtel okoli njenih pristojnosti, glede katerih je obstajalo precejšnje soglasje. Osrednji spor je izbruhnil med odločanjem o njenih simbolih: zastavi, imenu, himni in poimenovanju njenega drugega uradnega jezika.

ozemeljsko ravnotežje Španije, zgrajeno okoli kastiljske hegemonije. Vsaj tako na zadevo gledajo iz centra, čeprav tega ne priznajo vedno na odprt in nedvoumen način.

Od šestdesetih let je konflikt šel skozi različne faze. Posledice so bile, po mojem mnenju, izjemno hude, saj so poškodovale že tako šibko zdravje demokracije v deželi, ki jo ob prevladi določene reakcionarne miselnosti najedata še korupcije in šibka, komajda pluralna, komunikacijska struktura. V Valencijski deželi se povezanost teh pojavov najočitneje odraža v antiintelektualnem in populističnem protikatalonstvu, ki sloni na nizkonapetostnem terorizmu, in je nazadnje postalo, na žalost, splošno sprejeto.

Joan Fuster in čudež valencijskega nacionalizma

Leta 1962 je Joan Fuster (1922–1992), valencijski intelektualac razsvetljenskih in racionalističnih nagnjenj, v katalonščini objavil knjigo *Mi, Valencijanci* (*Nosaltres els valencians*). V tem zgodovinskem eseu je redefiniral tradicionalno podobo Valencijancev, kakor jo je dotlej, z manjšimi razlikami v odtenkih, prikazovalo špansko in regionalno zgodovinopisje: podobo ljudstva s preteklostjo, polno romantičnih mistifikacij, ki je sicer ohranilo avtohtoni značaj, a se dodobra asimiliralo v špansko kulturo in sprejelo idejo Španije. Ta je bila seveda podoba, ki jo je o deželi gojil konservativni buržoazni razred 19. stoletja. Zgodovinar Antoni Furió opominja, da je bil glavni doprinos Fusterjevega esea, da je *mislil* Valencijsko deželo; da je torej, za razliko od avtorjev izpred državljanske vojne, konstruiral njeno podobo na podlagi razločnega historičnega premisleka. Fuster je menil, da je obstoj Valencijske dežele odvisen od njenega kulturnega in jezikovnega okrevanja; od tega, ali bo kritično pretresla svojo preteklost od trenutka, ko se je pričela oddaljevati od Katalonije. »To, da se imamo za Valencijance, je naš način, da se imamo za Katalonce,« je trdil. Šlo pa mu je tudi – in predvsem – za preseganje ekonomske in politične odvisnosti od Španije; odvisnosti s sledmi kolonializma, ki je Valencijance obsodila na zaostalost in neobstoj. Predlagal je, na kratko, brezpogojno modernizacijo dežele. Šlo je za povsem novo vizijo, ki je trčila s hegemoničnim regionalizmom in nje-

govo težnjo po ohranjanju valencijske marginalizacije znotraj španske države ter njene kulturne podrejenosti španščini. To je pravzaprav pomenilo, da bi bila katalonščina (ki ji v deželi tradicionalno pravijo valencijanščina) sčasoma potisnjena v položaj zgodovinske relikvije, ki bi opravljala zgolj folklorno funkcijo, čeprav je to bil jezik velike večine ljudskih slojev. Fuster je bil prvi, ki se je intelektualno učinkovito zoperstavil tej podružniški miselnosti. Poleg tega je obudil in preoblikoval staro zamisel, ki ni nikoli zamrla: obnovev katalonske nacije, ki naj bi jo tvorila vsa katalonsko govoreča območja srednjeveškega Aragonskega kraljestva. To je bil inovativen predlog, ki svojega mobilizacijskega in travmatičnega potenciala ni izkazal le med Valencijanci; tudi sam katalonski nacionalizem, do tedaj ideološko in čustveno varno zasidran znotraj zgodovinskih in geografskih meja Katalonije, je bil prisiljen k ponovnemu premisleku svojih predpostavk. Nič več ni bilo tako kot prej. Predvojni valencijski nacionalizem, ki je bil politično v manjšini, je izginil z zmago generala Franca. Preživelo je le njegovo konservativno krilo, omejeno na mirno pesniško dejavnost, ki pri oblasteh ni vzbujala nobenih skrbi. Zato je v povojnem obdobju, paradoksalno, katalonska kultura, čeravno provincialna, imela srečnejšo usodo v Valencii kot v Kataloniji, kjer je bila prav zaradi svojih političnih implikacij podvržena hujšemu preganjanju. To je olajšalo preživetje skromne, provincialne valencijske kulture v katalonščini. Znotraj njenega okvira je deloval tudi sam Fuster, dokler ni prekinil z njo in vzpostavil zvezo s katalonskim nacionalizmom v izgnanstvu, ki je bil politično mnogo zrelejši.

Zdelo se je, da pod diktatorskim režimom in v kontekstu vseh pogledih zelo zaostale družbe z močno pošpanjenimi glavnimi urbani središči, ni bilo mogoče storiti ničesar. Čudež valencijskega nacionalizma, če smemo tako reči, se je zgodil v trenutku, ko so se Fusterjeve ideje povezale z nemirom cele generacije mladih naprednih študentov, poklicanih, da postanejo novi vodilni razred dežele. Iz te generacije se je rodila politika, strogo osredotočena na Valencijsko deželo, regionalna literatura v katalonščini, družbeno angažirani umetnost in glasba, zgodovinopisje; skratka, celoten intelektualni korpus, nepogrešljiv

za tako želeno modernizacijo dežele. Valencijski nacionalizem se je, z besedami esejista Adolfa Beltrana, začel dojemati kot nov projekt družbenega sporazuma med socialnimi razredi za skupen demokratični napredek. Po mnenju sociologa Tonija Mollàja je fusterijanski nacionalizem bolj kot doktrinalna opcija deloval kot poenoteno gibanje, ki je zaobjemalo širok spekter raznorodnih političnih, družbenih, kulturnih in progresivnih sil. V Mollàjevih besedah je prišlo do »mirne revolucije«, do rojstva lokalne *inteligence*, kakršne nismo poznali že stoletja dolgo.

Bitka za Valencio: totalni kulturni boj

Konservativni blok, regionalističen *ma non troppo*, nacionalno špansko usmerjen in povezan z diktaturo, se je slabo prilagodil izbruhu tega gibanja, ki je predstavljalo resnično grožnjo njegovim premoči. Že sam predlog za uveljavitev javne rabe valencijanščine je predstavljal pravcato mino, ki bi utegnila razstreliti staro družbeno in politično stavbo, zgrajeno v senci režima po stoletjih politične odvisnosti in akulturacije (v pomenu, ki ga je pojmu dal T. S. Elliot). Reakcija starega *establishmenta* je bila silovita in je s približevanjem političnih sprememb v Španiji postajala vse bolj surova. Izbruhnil je boj, znan pod imenom *bitka za Valencio*. Šlo je za pravo vojno med dvema različnima načinoma razumevanja valencijanskosti, ki se je odvijala predvsem na kulturnem in simbolnem področju, v kateri pa niso manjkali niti elementi fizičnega nasilja. Joan Fuster je preživel dva bombna atentata z eksplozivom domače izdelave, prav tako tudi jezikoslovec Manuel Sanchis Guarner (1911–1981), ki je kmalu zatem umrl za posledicami srčne kapi.

V sedemdesetih in osemdesetih letih se je protikatalonsko nasilje v imenu španskosti razplamtelo po vsej Valencijski deželi, še zlasti v prestolnici, Valencii. Nihče ni bil aretiran in vedno je obstajal sum, da je pri tem sodelovalo državno podtalje. Poleg Baskije je bila Valencijska dežela tisto območje v Španiji, kjer je tranzicija v demokracijo potekala na najbolj napet in nasilen način. Ozračje v deželi je postalo zadušljivo in protikatalonstvo je postalo magnet za populizem. To ozračje napetosti je spremljalo celoten proces oblikovanja nove avtonomne dežele in pustilo neizbrisen madež na njeni politični kulturi. Še danda-

nes protikatalonski diskurz španske desnice v Valencijski deželi dokaj redno spremljajo epizode nasilja, ki je redko kaznovano. Valencijsko protikatalonstvo (znano tudi kot *blaverizem*, zaradi njegove uporabe *senyere*⁴ s stranskim pasom v modri barvi, ki se ji po katalonsko/valencijsko reče *blava*) je ustvaril lastno različico zgodovinskih dejstev. Za začetek se je zatekel v teorijo zarote, po kateri naj bi obstajalo skrito zavezništvo med marksizmom – ki je po svojem bistvu protišpanski – in katalonsko nacionalno buržoazijo, ki naj bi si želela kolonizirati Valencijsko deželo in Balearske otoke. Politični predlog o združitvi katalonsko govorečih dežel, ki je krožil med določenimi sektorji leveice, naj bi dokazoval resničnost teorije. Katalonstvo je, po besedah esejista Vincenta Belle, v predstavah zaprtega malomeščanskega in frankističnega sveta sedemdesetih in osemdesetih let prevzelo diabolične razsežnosti. Pomemben del lokalnega tiska se je spremenil v sredstvo za razširjanje tega protikatalonstva.

Med procesom ustanavljanja avtonomne dežele v prvih letih tranzicije se glavni konflikt ni vrtel okoli njenih pristojnosti, glede katerih je obstajalo precejšnje soglasje. Osrednji spor je izbruhnil med odločanjem o njenih simbolih: zastavi, imenu, himni in poimenovanju njenega drugega uradnega jezika. Razkol se je zgodil okoli dveh antagonističnih simbolnih blokov. Fusterijanski valencijski nacionalizem (oziroma valencijski katalonski nacionalizem) je za označevanje jezika sprejemal dvojno poimenovanje katalonščina/valencijanščina, zagovarjal uporabo *senyere*, zgodovinske zastave Aragonske krone⁵, ki je enaka katalonski, ter imena »Valencijska dežela« za ozemlje – poimenovanje, ki so ga uporabljali valencijski nacionalisti v obdobju druge republike v nasprotju s tradicionalnim imenom »Valencijsko kraljestvo«. Protikatalonstvo je po drugi strani zagovarjalo pojem »valencijanščina« kot edino poimenovanje za jezik, se zavzemalo za prevzete tradicionalnega mestnega prapora Valencie (*senyere* z modrim kronanim trakom) kot simbola za celotno deželo ter zagovarjalo zgodovinsko poimenovanje Valencijsko kraljestvo.

Poudariti je treba, da je fusterijansko gibanje zagovarjalo – in še vedno zagovarja – skupno identiteto med Valencijanci, Ka-

⁴ *Senyera* je tradicionalna zastava dežel nekdanje Aragonske krone. Tvorijo jo štiri rdeče črte na rumeni podlagi. Z manjšimi različicami služi kot deželna zastava Aragonije, Katalonije, Valencie in Balearskih otokov, poleg tega pa se pojavlja še v španskem, andorskem in provansalskem grbu.

⁵ Aragonska krona je zgodovinsko ime za konfederacijo, nastalo z združitvijo Aragonskega kraljestva in Barcelonske grofije v 12. stoletju. Poleg Aragonije in Katalonije je obsegala še kraljestvi Valencio in Majorko, obvladovala pa je tudi obsežna ozemlja v Provansi, južni Italiji in vzhodnem Sredozemlju. Uradno je prenehala obstajati po koncu Španske nasledstvene vojne na začetku 18. stoletja.

talonci in prebivalci Balearskih otokov. Prokatalonski valencijski nacionalizem se je za *senyero* (tradicionalno zastavo vseh ozemelj Aragonske krone, s štirimi rdečimi pasovi na zlatem ozadju) odločil iz prepričanja, da ta zastava uživa večjo zgodovinsko legitimnost, in zato, ker je razširjena po celotnem deželnem ozemlju, v nasprotju s t. i. *kronano senyero* (z dodanim modrim robom in stilizirano krono), ki je značilna le za prestolnico. Poleg tega bi enaka zastava poudarjala vezi z ostalimi katalonsko govorečimi ozemlji in drugimi območji nekdanje Aragonske krone. Ime Valencijska dežela pa se je navezovalo na dediščino valencijskega republikanskega nacionalizma iz tridesetih let in je služilo poudarjanju večje kolektivne konsistentnosti ozemeljske skupnosti, njen značaj političnega projekta, usmerjenega v prihodnost – *dežele*, skratka. Glavni spopad pa se je odvijal na področju jezika.

Katalonščina se je na območje Valencie razširila v 13. stoletju kot posledica osvojitve katalonsko-aragonskega kralja Jakoba I., ki je Valencijsko kraljestvo iztrgal Arabcem in ga ponovno poselil s krščanskimi kolonisti, ki so povečini izvirali iz zahodne in južne Katalonije; še dandanes valencijsko različico katalonščine le stežka ločimo od narečij teh območij Katalonije. Prav zaradi kulturne vloge jezika kot osrednjega povezovalnega elementa med Katalonci in Valencijanci je španski nacionalizem svoje napade osredotočil ravno na jezikovno enotnost. Partikularistično poimenovanje »valencijski jezik« se je sicer razširilo že v 15. stoletju, ko je katalonščina izgubila položaj dvornega jezika Aragonske krone, istočasno pa je Valencijsko kraljestvo za celo stoletje postalo središče katalonske književnosti; a nikoli ni impliciralo jezikovnega secesionizma.

Protikatalonski aktivisti so sprožili operacijo, ki se je na začetku zdela neverjetna: jezik, ki je stoletja služil kot instrument kulturnega zbliževanja med Valencijanci in Katalonci ter poglavitni simbol skupne zgodovinske poti obeh ljudstev, so se namerili preoblikovati v razdiralni dejavnik. Rodil se je jezikovni secesionizem. Protikatalonski aktivisti so trdili – in še danes trdijo – da korenine valencijanščine segajo v iberščino, jezik, ki ga do danes še nihče ni uspel dešifrirati. Pozneje naj bi ta jezik asimilirali valencijski mozarabci, kristjani vizigotskega obredja, ki naj bi pod muslimansko zasedbo ohranili svoj romanski jezik. Ta mozarabščina (o kateri iz jezikoslovnega vidika ne vemo skorajda ničesar), obogatena z besediščem pri-

seljencev, ki so prišli z Jakobom I., naj bi bila osnova sodobne valencijanščine. Zanikanje osrednje katalonske vloge v osvojitvi Valencie privržencem jezikovnega secesionizma dovoljuje, da vzdržujejo podobo neodvisnega valencijskega jezika, kakor tudi mitološkega obstoja tisočletnega ljudstva, ki naj bi v 13. stoletju uspešno asimiliralo katalonske prišleke. Te teorije so se rodile kot reakcija na fusterijansko gibanje, brez kakršne koli navezave na predhodno tradicijo. Njihovi pristaši niso prispevali skoraj ničesar pomembnejšega h kulturi v valencijanščini, katere edinstvenost zagovarjajo z vso gorečnostjo. Še več: nasprotujejo družbeni uveljavitvi valencijanščine in branijo trenutno stanje diglosije ter lažne dvojezičnosti, ki v praksi obvezuje le valencijsko govoreče, da poznajo oba jezika, ne pa tudi obratno. Pogosto gre za militantne enojezične španske govorce, ki računajo na podporo konservativnega družbenega bloka, ki ohranja hegemonijo v dobršem delu dežele.

Razreševanje dolgotrajnega spora glede deželnih simbolov se je pričelo z neuspehim državnim udarom, ki ga je februarja 1981 poskušal izvesti polkovnik Tejero. Nesojeni vojaški prevrat, ki je drugod po Španiji minil brez prevelikega hrupa, je v Valencijski deželi vzbudil veliko večjo napetost, saj ga je podprlo 3. vojaško območje s sedežem v Valencii. Tanki na ulicah so opozorili na krhkost novonastale demokracije in služili kot spodbuda za čimprejšnji zaključek politične tranzicije. Prišel je čas kompromisov. Kakor drugod po državi je to najbolj ustrezalo desnici, ki je vsilila svoje pogoje v imenu lastnega pojmovanja »stabilnosti«. Valencijski poslanci so se zaprli v »konklave« v mesto Benicàssim, kjer so dokončali predlog statuta o avtonomiji. Kljub znatni progresistični večini med zakonodajalci je t. i. Statut iz Benicàssima vključeval mnogo zahtev protikatalonske desnice: deželna zastava je vključevala stranski modri pas (čeprav brez stilizirane krone, ki jo tako častijo v blaverističnih krogih), drugi uradni jezik je bil omenjen zgolj kot »valencijanščina«, brez vsakršnega pojasnila, za kateri jezik pravzaprav gre, kar je v naslednjih letih omogočilo nadaljevanje konflikta na tem področju. Valencijski nacionalizem je dosegel le dve zmagi: priznanje dežele kot »zgodovinske narodnosti«⁶ in uradno priznanje imena Valencijska dežela. Toda ko je bilo besedilo poslano v končno potrditev španskemu parlamentu, je konservativna večina na državni ravni vsilila *kronano senyero*, Valencijsko deželo pa enostransko prekrstila s povsem izmišljenim,

⁶ Zgodovinska narodnost (*nacionalidad histórica*) je ustavnopravni pojem, s katerim španska država priznava obstoj partikularnih narodnih identitet na svojem ozemlju. Gre za izključno ozemeljsko in ne etnično kategorijo.

Poleg Baskije je bila Valencijska dežela tisto območje v Španiji, kjer je tranzicija v demokracijo potekala na najbolj napet in nasilen način. Ozračje v deželi je postalo zadušljivo in protikatalonstvo je postalo magnet za populizem. To ozračje napetosti je spremljalo celoten proces oblikovanja nove avtonomne dežele in pustilo neizbrisen madež na njeni politični kulturi.

navidezno nevtralnimi neologizmom – Valencijska skupnost. Levica, ki se je v osemdesetih letih povzpela na oblast v avtonomni deželi, je sprejela to protidemokratsko rešitev, ki jo je vsilil Madrid, in se večinoma odpovedala valencijskim nacionalnim idealom fusterijanskega izvora, ki jih je bila sprejela za svoje v zadnjih letih frankizma. Obdržala je le nekatere fusterijanske zahteve, predvsem glede uveljavitve valencijanščine v javnem življenju. V vsem ostalem pa se je podredila hegemoniji protikatalonskega konservatizma, pri čemer je sicer omilila njegove ekscese, a se mu ni hotela odprto zoperstaviti na polju simbolnega. S tem mu je le omogočila monopolizacijo protikatalonskega diskurza, ki se je vztrajno širil prek tiska in mreže regionalističnih organizacij pod vodstvom osebnosti in aparatčikov nekdanjega režima.

Konflikt se nadaljuje

Kljub skoraj popolni zmagi protikatalonskih zahtev pa neposredno in simbolno nasilje v Valencijski deželi ni prenehalo. Desnica je nadaljevala z napadi na vse simbole, ki so kazali na povezanost med Valencijanci in Katalonci – predvsem na jezik. Napade na jezikovno enotnost so pogosto izvajale deželne in državne institucije pod pretvezo, da branijo zakonska določila, ki izhajajo iz statuta o avtonomiji. Primerov je mnogo. Odkar je desnica sredi devetdesetih let prevzela oblast v deželi, je sodno preganjala (sicer brez uspeha) valencijske univerze, ki v svojih statutih valencijanščino opredeljujejo kot katalonski jezik. Oblasti so izvajale prave čistke šolskih učbenikov in iz njih skušale izbrisati celo omembe zgodovinskega izvora valencijskega jezika. Nad številnimi učitelji, osumljenimi prokatalonskih nagnjenj, so prek administrativnih preiskav izvajali pritiske, izvrševali sankcije ali jih celo odpustili. Iz učnega načrta so poskušali celo izključiti katalonske in balearske avtorje; podobna okrnitev bi bila nezamisljiva pri pouku španske književnosti. Na simbolnem področju so s presunljivo konsistentnostjo poskušali zanikati jezikovno enotnost. Na spletnih straneh, v uradnih dokumentih in drugih javnih obvestilih na državni ravni se valencijanščina pojavlja kot različen jezik od katalonščine,

pa čeprav so besedila, ki jih najdemo pod obema poimenovanjema, skoraj povsem enaka. Celo španska ustava ima tako valencijsko kot katalonsko verzijo, ki sta praktično identični. Zgodovinsko poimenovanje »valencijanščina« se je tako spremenilo v alibi za nasprotnike jezikovne enotnosti. Vse to se dogaja kljub temu, da se je Valencijska akademija za jezik (*Acadèmia Valenciana de la Llengua*), ki se je rodila iz sporazuma med socialisti in Ljudsko stranko (PP) leta 1998, da bi valencijanščino izločili iz političnega boja, izrekla v prid jezikovne enotnosti in ohranitve katalonskega pravopisnega sistema z nekaterimi manjšimi regionalnimi popravki. Posledično so številni člani Akademije, obtoženi izdajstva, utrpeli fizične napade s strani skrajnih desničarskih skupin. Leta 1995 je valencijska vlada enostransko izstopila iz tristranskega sporazuma med Valencio, Baleari in Katalonijo, ki je omogočal homologacijo uradnih potrdil o znanju katalonščine, izdanih v posamezni deželi; kmalu zatem je seznama pogojev za pridobitev docenture odstranila zahtevo po znanju katalonskega jezika. Na desetine sodb upravnega sodišča je razveljavilo te odločitve, a Ljudska stranka jih je do zdaj nonšalantno preslišala.

Prizadevanja za prekinitev vseh kulturnih vezi s Katalonijo so dosegla vrhunec leta 2011, ko je valencijska avtonomna vlada dosegla izključitev oddajnikov, ki so omogočali »nelegalni« sprejem kanala TV3, katalonske regionalne televizije, ki je zelo priljubljena med različnimi sloji valencijske družbe. Poleg tega so iz Valencie Kataloniji odrezali signal valencijske deželne TV (postaje, ki je sicer daleč od standardov katalonske televizije in praktično ne oddaja v valencijanščini, čeprav jo k temu obvezuje zakon). Potrebno je pojasniti, da so prenosi med regionalnimi TV postajami v Španiji prepovedani, prav tako kot je prepovedana federacija med posameznimi avtonomnimi deželami: to določilo je v špansko ustavo vsilila prav valencijska desnica, da bi zakonsko onemogočila hipotetično federacijo katalonskih dežel. Izmenjava prenosov je bila v tem primeru mogoča le po zaslugi dvostranskega sporazuma med deželima oblastema, ki je bil – tako kot drugi podobni sporazumi – zakonsko sicer vprašljiv, a toleriran. Trenutni valencijski predsednik Alberto

Fabra (PP) je obljubil, da bodo prenos ponovno vzpostavili, a le pod enim pogojem: »da TV3 preneha uporabljati izraz "Valencijska dežela"«! Čeprav se to poimenovanje pojavi v preambuli veljavnega Valencijskega statuta o avtonomiji (kar je dediščina Statuta iz Benicàssima), PP že več let vodi kampanjo totalnega boja proti temu terminu. Nedavno je deželni parlament sprejel odločbo, da v obravnavo ne bo sprejel nobene peticije, ki bo v svojem besedilu uporabljala to poimenovanje. Obstajajo tudi predlogi za ukinitvev subvencij vsem organizacijam, ki uporabljajo ta izraz.

Naj poudarim, da so se vsi pomembnejši predstavniki valencijske kulture v katalonščini redno zoperstavljali tovrstnim poskusom. Sodobni avtorji svetovnega pomena, kot so bili Enric Valor, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, pevci, kot so Raimon, Ovidi Montllor ali Feliu Ventura, ter glasbene skupine, kot je *Obrint Pas*⁷, so se postavili na prvo bojno črto v obrambo valencijske identitete, odprte celotni katalonsko govoreči skupnosti. Posledično so jih oblasti prezrle in jih skušale zasenčiti. Namesto njih na kulturnem področju promovirajo vsakršno obliko povprečnosti, pod pogojem, da podpira uničujoče politike desnice.

Vloga španskega protikatalonstva

Valencijsko protikatalonstvo ni nič drugega kot regionalna različica najbolj reakcionarne oblike španskega nacionalizma, ki jo je danes v prilagojeni obliki posvojila vsedržavna desnica v svojem boju za ponovno centralizacijo in proti porastu prizadevanj po neodvisnosti v Kataloniji. Protikatalonstvo je v Španiji odigralo podobno zgodovinsko vlogo kot antisemitizem v drugih delih Evrope: identifikacijo sovražnika, ki je hkrati zunanji in notranji, proti kateremu je potrebno mobilizirati zdravo družbeno telo nacije. Poleg tega se večina stereotipov o Kataloncih ujema z antisemitskimi klišeji. Paradoksalno pa španska javnost periferne nacionalizme vse pogosteje označuje za »nacistične«. Ta težnja se je pojavila kot propagandna strategija proti baskovskemu nacionalizmu in se v zadnjem desetletju razširila na katalonski nacionalizem. Tako se večkrat pripeti, da katalonske nacionaliste v isti sapi obtožijo, da so nacisti in izdajalski Židje.

To se je lepo pokazalo na zadnjih protestih, ki jih je v Burjasotu, naselju nedaleč od Valencie, organizirala skrajna desnica ob podpori lokalne PP. Uperjeni so bili proti tamkajšnjemu nacionalističnemu županu, ki naj bi bil med drugim kriv, da je promoviral proslavo ob dvajsetletnici umora osemnajstletnega domačina, aktivista manjše levičarske valencijske nacionalne skupine, ki ga je zabodla skupina mladih neofašistov. Na enem izmed plakatov, ki so pozivali k demonstracijam proti županu, kot po scenariju obtoženemu fašizmu, je bila tudi risba razvidno antisemitskih potez, s klasično figuro Juda, pokritega z *barretino* (tipičnim katalonskim pokrivalom, op. prev.), čigar zarotniške namere je odločno zaustavljal modri trak na valencijski zastavi. Ta podoba v vsej svoji absurdnosti najbolj opisuje samorazumevanje valencijskega protikatalonstva.*

Na žalost je valencijska desnica (pa tudi španska na splošno) v protikatalonstvu našla, kot bi rekel Pierre Bourdieu, nepogrešljivi instrument za monopolizacijo legitimne manipulacije političnega diskurza. Španska desnica bo brez omahovanja izzvala žgočo razpravo o domnevni katalonski agresiji nad valencijskim jezikom ali valencijsko kulturo, da bi prikrila številne korupcijske škandale, v katere je vpletena, ali razsežnost problemov, kot sta razdejana javna uprava ali skoraj tridesetodstotna brezposelnost. Do danes je bil politični izkupiček tega populističnega in intelektualno neotesanega protikatalonskega diskurza ogromen in vse dokler bo prinašal kakršnokoli korist, ne moremo pričakovati, da bo pojenjal. To strategijo so v Valencii prevzeli od španskega nacionalizma, jo začinili z lokalnimi sestavinami in jo nato ponovno preizkusili kot model desnice na državni ravni.●

Prevod: Katja Pahor in Luka Lisjak Gabrijelčič

Francesc Viadel je novinar, pisatelj in predavatelj na Univerzi Ramon Llull (Barcelona). Je avtor dveh knjig o valencijskem vprašanju, ki ju je izdala Univerza v Valencii.

***Protikatalonsko karikature, o kateri je govora v članku najdete na spletni strani naše revije na povezavi www.razpotja.si/burjassot**

⁷ Enric Valor i Vives (1911 – 2000), pripovednik, etnograf in leksikograf; Vicent Andrés Estellés (1924 – 1993), modernistični pesnik, znan predvsem po svoji erotični in domoljubni poeziji; Raimon (pravo ime Ramon Pelegró Sanchis, r. 1940), eden najpomembnejših protirežimskih kantavtorjev v času frankizma; Ovidi Montllor (1942 – 1995), pevec in igralec, oče katalonskega šansona; Feliu Ventura (r. 1976), kantavtor; *Obrint Pas* (kat., »začetni korak«), ska skupina, ustanovljena l. 1993 v Valencii.